

Lagutskottets yttrande

1981/82:2 y

över motioner som väckts med anledning av proposition 1981/82:129
om stöd till taltidningar

Till konstitutionsutskottet

Konstitutionsutskottet har anhängit om lagutskottets yttrande över motionerna 1981/82:2376 av Stina Andersson m. fl. (c) och 1981/82:2380 av Göthe Knutson (m) och Anders Gernandt (c), vilka båda väckts med anledning av proposition 1981/82:129 om stöd till taltidningar.

I propositionen föreslås att statsbidrag under vissa villkor skall kunna utgå till tidningsföretag för utgivning av taltidning för synskadade. Med taltidning avses utsändning i radio eller inspelning på kassetband av innehållet, helt eller delvis, i en dagstidning (förlagan).

I de båda aktuella motionerna hänvisas till att utgivningen av taltidningar förutsätter att de upphovsrättsliga frågorna på området löses. I motion 2376 yrkas att riksdagen hos regeringen hemställer om förslag om ändring i lagen om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk, så att tillämpningen av lagen inte kan förhindra taltidningar av nu aktuellt slag. I motion 2380 yrkas att riksdagen skall anta ett i motionen framlagt förslag till ändring av 18 § upphovsrättslagen. Lagförslaget innebär att tidningsföretag för spridning till blinda och andra svårt funktionshindrade skall få framställa talupplaga av tidning eller tidskrift som utges av företaget.

Lagutskottet får anföra följande.

Enligt lagen (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk (upphovsrättslagen) har den som skapat ett sådant verk en rätt att utnyttja det ekonomiskt och ett ideellt betonat inflytande över hur och i vilka sammanhang det används. Liksom motsvarande lagar i andra nordiska länder bygger upphovsrättslagen på internationella konventioner.

Begreppen litterärt och konstnärligt verk i upphovsrättslagen är mycket vidsträckta. Till litterära verk räknas bl. a. skönlitteratur och olika beskrivande framställningar, t. ex. vetenskapliga arbeten och handböcker. För att åtnjuta skydd enligt lagen måste en produkt fylla vissa krav på egenart, s.k. verkshöjd. Kravet på verkshöjd kan definieras så att produkten praktiskt sett inte skall kunna framställas av två personer oberoende av varandra. Utanför skyddet faller därför vanliga nyhetsmeddelanden och andra prestationer av rutinmässig eller alldaglig karaktär. Ett verk kan framträda i många olika former. Det kan vara fixerat på ett materiellt underlag, dvs. i ett exemplar. Exemplar av verket är inte blott en bok eller annat som ger en omedelbar upplevelse av verket utan också ett inspelat kassetband, en trycksats, m.m. som endast medelbart kan ge en sådan upplevelse. Verket kan vidare

framtråda i obeständig form, t. ex. i en uppläsares ord.

Upphovsmannens rätt att ekonomiskt utnyttja sitt verk innefattar en principiell ensamrätt att framställa exemplar av det och göra det tillgängligt för allmänheten genom att sprida exemplar av verket och att framföra det offentligt, exempelvis sända ut det i radio. Vissa begränsningar av ensamrätten finns. Bl. a. gäller enligt 18 § upphovsrättslagen att exemplar i blindskrift får framställas av utgivna litterära och musikaliska verk. Vidare får bibliotek och vissa organisationer efter tillstånd av regeringen framställa exemplar av utgivna litterära verk genom att spela in dem på kassettband och andra fonogramtyper för att använda dem för utlåning till blinda och andra svårt vanföra.

Det ideella skyddet för ett verk omfattar bl. a. en rätt för upphovsmannen att få sitt namn angivet då verket utnyttjas och att motsätta sig förvanskningar och andra angrepp på verkets integritet.

Upphovsmannen kan överlåta den ekonomiska rätten till ett verk genom avtal. Exempel härpå är förlagsavtal som träffas mellan en författare och ett bokförlag om utgivningen av ett verk. Om upphovsmannen är anställd med uppgift att framställa upphovsrättsligt skyddat material, t. ex. en ledarskrift i ett tidningsföretag, anses upphovsrätten i viss omfattning övergå till arbetsgivaren. I vad mån rätten övergår beror på olika omständigheter, bl. a. innehållet i anställningsavtalet.

Av det anförda framgår att författare till artiklar och annat material i tidningar och tidskrifter i viss utsträckning torde ha skydd enligt upphovsrättslagen, vilket medför att de i princip har rätt att förfoga över materialet. Som framhålls av motionärerna torde därför användningen av redaktionellt material i taltidningar som sprids i form av inspelade kassetter förutsätta att tidningsföretaget och upphovsmännen träffar överenskommelse härom. Också när det gäller utsändning i radio av taltidning krävs i princip medgivande av upphovsmännen. Enligt vad som redovisas i propositionen finns sedan 1981 ett kollektivavtal mellan Svenska journalistförbundet och Tidningarnas arbetsgivarförening som ger arbetsgivaren rätt att i en tidning han ger ut publicera upphovsrättsligt skyddat text- och bildmaterial. Arbetsgivaren har också rätt att fortsätta det stadigvarande utbyte av material mellan fristående tidningsföretag som förekom före den 31 januari 1981. För all annan användning fordras enligt avtalet särskild uppgörelse. Under arbetet med beredningen av propositionen här från Journalistförbundet hävdats att gällande kollektivavtal inte ger arbetsgivaren rätt att använda upphovsrättsligt skyddat material för taltidningar, eftersom författarna till tidningsmaterialet inte gett sitt medgivande till denna form av vidareanvändning. Förbundet har förklarat sig berett att upplåta rättigheterna mot en symbolisk ersättning. Arbetsgivarorganisationen å sin sida har bestritt att någon ersättningsrätt föreligger för upphovsmännen. Organisationen har hävdat att tidningsföretagets material i enlighet med vad som gäller för övriga upplagor och editioner av dagstidningar kan disponeras av tidningsföretaget

för utgivning av talutgåvor utan särskilt medgivande av upphovsmännen.

I likhet med departementschefen anser lagutskottet att de upphovsrättsliga frågorna beträffande rätten att utnyttja tidningsmaterial i taltidningar i första hand bör lösas förhandlingsvägen. Kan någon överenskommelse inte uppnås eller tvistefrågorna mellan de berörda parterna lösas på annat sätt synes enligt utskottets mening endast lagstiftningsvägen återstå om inte verksamheten med taltidningar skall försvåras eller omöjliggöras.

Vid bedömningen från upphovsrättsliga utgångspunkter av frågan huruvida en lagstiftning i enlighet med motionärernas önskemål lämpligen bör genomföras vill lagutskottet erinra om att vissa inskränkningar av författares rätt till sina alster redan nu finns till förmån för synskadade och andra med allvarliga handikapp. Att av starka sociala skäl införa en bestämmelse om att material i tidningar och tidskrifter får utnyttjas i taltidningar skulle därför endast innebära en påbyggnad på det nuvarande regelsystemet. Utskottet vill vidare peka på att upphovsmännens ekonomiska intresse av att materialet inte utnyttjas i sådant sammanhang torde vara ringa. Saken gäller alltså inte några mera väsentliga inskränkningar i det upphovsrättsliga skyddet.

En särskild fråga är huruvida en rätt att utnyttja tidningsmaterial i taltidningar bör omfatta utländska författares alster. Enligt utskottets mening finns det skäl som talar för att också sådant material bör kunna återges i taltidningar. Av grundläggande betydelse för ett ställningstagande i denna fråga är om en lagreglering är förenlig med de konventioner på det upphovsrättsliga området som Sverige är bundet av. Den viktigaste konventionsbestämmelsen i detta hänseende är artikel 9.2 i Bernkonventionen för skydd av litterära och konstnärliga verk. Enligt denna bestämmelse får konventionsstaterna i sin lagstiftning tillåta mångfaldigande av upphovsrättsligt skyddade verk i vissa särskilda fall, förutsatt att sådant mångfaldigande inte gör intrång i det normala utnyttjandet av verket och inte heller oskäligt inkräktar på upphovsmännens legitima intressen. Mot bakgrund av vad ovan anförts anser lagutskottet att en lagstiftning i enlighet med motionärernas önskemål är möjlig med hänsyn till våra internationella förpliktelser på det upphovsrättsliga området.

Det anförda leder utskottet till att det från upphovsrättsliga utgångspunkter inte finns några hinder mot att en regel införs som gör det möjligt att utnyttja tidningsmaterial i taltidningar. Skulle det under ärendets beredning i konstitutionsutskottet visa sig att den aktuella frågan inte kan lösas på annat sätt har lagutskottet följaktligen intet att erinra mot att en lagstiftning på området sker. En sådan lagstiftning bör dels som föreslås i motion 2380 göra det möjligt för företag som ger ut en periodisk skrift att framställa exemplar av skriften genom ljudupptagning för spridning till allmänheten, dels medge att innehållet i sådan skrift sänds ut i radio. Med hänsyn till vikten av att det upphovsrättsliga skyddet inte inskränks mer än vad som är nödvändigt bör rätten att använda tidningsmaterial för utsändning av radiotaltidning endast ges sådana företag som har tillstånd enligt lagen (1981:508) om radiotaltid-

ningar. Av samma skäl bör ljudupptagning av innehållet i en tidning endast få göras av den som ger ut en sådan kassetaltidning för synskadade, som avses i det i proposition 1981/82:164 framlagda förslaget till lag om ansvarighet för taltidningar. De nya reglerna bör tas in i en ny 21 a § i upphovsrättslagen. Ett förslag till lagändring läggs fram i bilaga till yttrandet. Genomförs förslaget tillgodoses de nu aktuella motionerna i allt väsentligt.

Utskottet vill tillägga att den föreslagna regleringen medför att bestämmelserna om författares ideella rättigheter i 26 § upphovsrättslagen blir tillämpliga på taltidningar, bl. a. kravet på angivande av källan och förbudet mot mera ingripande ändringar av materialet.

Stockholm den 27 april 1982

På lagutskottets vägnar

LENNART ANDERSSON

Närvarande: Lennart Andersson (s), Bernt Ekinge (fp), Ivar Svanström (c), Stig Olsson (s), Arne Andersson i Gamleby (s), Martin Olsson (c), Ingemar Konradsson (s), Olle Aulin (m), Owe Andréasson (s), Marianne Karlsson (c), Bengt Silfverstrand (s), Margot Håkansson (fp), Margareta Gard (m), Stina Andersson (c) och Ingrid Segerström (s).

Bilaga

Förslag till

Lag om ändring i lagen (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk

Härigenom föreskrivs att i lagen (1960:729) om litterära och konstnärliga verk skall införas en ny paragraf, 21 a §, av nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

21 a §

Den som innehar tillstånd att sända radiotaltidning enligt lagen (1981:508) om radiotaltidningar får i radioutsändning av sådan tidning återge innehållet i periodisk skrift som är förlaga till radiotaltidningen. Den som utger periodisk skrift får genom ljudupptagning framställa exemplar av innehållet i skriften för spridning till allmänheten genom kassetttidning som avses i lagen (1982:000) om ansvarighet för taltidningar.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1982.

